gesproken, en moet als zoodanig gewaardeerd worden.

Bij de andere voorstelling is er geen ambt en dienaar noodig, en is men gereed, zoo er slechts een broeder is die vlot spreken kan.

Ja heel *de kerk* gaat dan weg.

Want is al het doel een stichtelijk woord, dan kan men dat stichtelijk woord ook thuis lezen, of in kleinen kring voorlezen. Men kan dan van de gedrukte predikatiën de uitnemendste kiezen, die allicht hooger zullen staan, dan de gewone predikatiën op een dorp. Kortom heel het kerkelijk wezen wordt dan in zijn kerkeraad en in zijn ambten aangetast. En komt hier nu bij, dat men ook het Nachtmaal des Heeren als een vriendenmaaltijd gaat beschouwen, en den Doop maar als zekere plechtigheid, dan is elke stut onder het dak der kerk weggenomen, en heeft men geen *instelling van Christus* meer, maar hoogstens een soort vrijwillige vereeniging van menschen.

Men wordt *collegiaal*.

Toch is hiermeê niet genoeg gezegd.

Het moet ook duidelijk gemaakt, wat de prediker, om in Naam zijns Konings te kunnen spreken, doen moet.

Want dit spreekt wel vanzelf, het woord van een predikant op den predikstoel met *Gods Woord* gelijk te willen stellen, ware het uiterste der onzinnigheden.

Maar hierover een volgend maal

Zelfaanklacht.

De Nederlandsche Hervormde kerk bezit een eigen orgaan in de *Kerkelijke Courant*.

Ook die *courant* brengt de onderscheiden incidenten ter sprake, die te Nijmegen, te Leiden en elders binnen den boezem dier kerk onaangenaam aandeden.

Ze betreurt die incidenten.

Ze erkent dat haar kerk in opspraak komt, en eindigt met een uitroep der moedeloosheid over zooveel onverstand en overmoed.

Dit lazen we met genoegen.

Immers hierin spreekt niet meer de hooge toon van de heilige, alleenzaligmakende vaderlandsche kerk, maar de toon der nederigheid en der zelfaanklacht, die van het onhoudbare van den toestand allerminst een geheim maakt.

Toch beelde ze zich niet in, dat het met deze incidenten uit zal wezen.

Integendeel, telkens zullen zich nieuwe incidenten voordoen. De geesten zullen weer onrustig worden. De strijd in het verborgen tusschen richting en richting gevoerd zal almeer naar buiten treden. En geen twijfel of over eenigen tijd staat men in deze onhoudbare kerk voor nieuwe, en voor ernstiger moeilijkheden.

Dat dit eenige jaren achtereen *niet* zoo was, lag alleen daaraan, dat de vrees voor Synodale gestrengheid een tijdlang de meesten in den toom hield.

Men dorst zich niet meer roeren of bewegen, uit beduchtheid voor provisioneele schorsing.

En met name de Gereformeerden kropen in hun schulp.

Maar nu die vreeze allengs wijkt, en de reactie tegen de Doleantie heeft uitgegist, nu komt er weer meerdere ernst, meer vrijheidszin, meer plichtsbesef aan het woord.

De duiven schuilen niet langer in haar til, maar vliegen weer uit.

En dit nu kan niet plaats grijpen, of er ontstaat weer zekere worsteling om den meesten invloed uit te oefenen.

Wil nu de *Kerk. Cour.* dit kwaad bezweren, laat ze, even helder als nu de toestanden onder de oogen ziende, zich dan rekenschap gaan geven van den weg die moet worden ingeslagen, om zulke incidenten onschadelijk te maken, zonder dat het vrije geestesleven gedood of de ideale kerkopvatting verloochend wordt.

Maar juist hierin schiet ze te kort.

Schier nooit komt ze op de beginselen. Bijna nooit zet ze er zich toe, om de geesten in de kerk in het juiste spoor te leiden.

Haar is het 't liefst, als er maar van alle kant gezwegen wordt, als geen musch op het dak zich roert, en een stilte als der graven het luiden van de alarmklok vervangt.

Dit nu is geen bewijs van kracht maar van zwakheid.

Het is het oude euvel van het *kerkelijk conservatisme*.

Vrede best, zij het al dat onderwijl de fundamenten ondermijnd worden.

En zoo is het niet alleen met haar, maar evenzoo is het met de *Hervorming* en met de confessioneele organen.

Niemand *wil* iets, omdat niemand *weet* wat hij wil.

Het leeft alles op zien komen, in afwachting van wat de ontlasting van het kruiend zwerk brengen zal.

Dat wij in dit oordeel niet alleen staan, blijkt reeds uit de *Geld. Kerkbode*, die even pittig als ernstig, onder den veelzeggenden titel van *Bezweken*, er dit van zegt:

> Ds. Smits uit Nijmegen had den moed getoond, om het koninklijk verzoek te weigeren, dat, helaas, van hem vergde, zijn beurt, waaronder de Koninginnen wenschten op te gaan, af te staan aan een modernen collega.
>
> Nu echter schreef de kerkeraad van Nijmegen aan H. M. de Koningin-Regentes, dat deze predikant »de wijze betreurt, waarop [Harer] Majesteits schrijven werd beantwoord" en »met algemeene stemmen *onderteekent* zich de kerkeraad H. M. te verzoeken, zijn verontschuldiging te willen aannemen; alsnog de godsdienstoefening op 10 Mei te willen bijwonen en alsnog den kerkeraad te willen doen kenbaar maken onder wiens gehoor HH. MM. alsdan wenschen op te gaan. De dienstdoende predikant verklaart zich alsdan gaarne bereid, zijne predikbeurt met de meeste bereidwilligheid af te staan aan den predikant, dien het H. M. behagen zal aan te wijzen"...
>
> De kerkeraad teekent zich: Uwe Majesteits gehoorzame onderdanen.

Arme Koningin, voor wie een z. n. Raad van Christus' kerk zich zoo vernedert.

Arm volk van Nederland, waar zóó het *gezag* samenwerkt om alle *gezag* te ondermijnen.

Arme Ds. Smits, die eindigt met zoo te kruipen. Is er dan niemand in den ganschen kerkeraad, waarin toch ook Ds. Hoogenhuyzen zit, die iets meer voelt voor de koningseere van den eenigen Koning over zijn duurgekochte kerk?

En dit wegwerpen der kerkelijke eere geschiedt onder het oog van Rome. Waarlijk — *de Synodale organisatie veert*, dat ambtsbesef kent! *velen tot vele zonden!*

Gelijk uit de *Hervorming* blijkt, zijn ook de Modernen onder elkander over dit conflict aan het haspelen.

Maar hoofdzaak is en blijft, dat de Ned. Herv. kerk de eere van het Protestantisme te midden eener Roomsche omgeving heeft weggeworpen.

Zoodra aardsche vorstelijke personen in het spel kwamen, raakten de verlegen heeren de kluts kwijt, en om den Koning der kerk die in de hemelen is, dacht niemand.

Onjuiste aanklacht.

Naar aanleiding van de *Verklaring*, die de heer W. Hovy onlangs publiceerde, schrijft Dr. Schot van Hardenberg in de *Overijselsche Kerkbode* dit:

> Zal nu de kleine groep, die zoo stout, en voor mij althans ook aanstootelijk sprak, tevreden wezen? Er werd uitgebazuind in gloeiende taal, dat men ongerust was over de juridische faculteit. De *Heraut* bovendien deelde nog mede, dat er een geschil bestond en dat curatoren zich er al mede bemoeid hadden.
>
> En nu komt deze verklaring. Zal dan die zoo plotseling en voor slechts korten tijd uitbrekende brand, hierdoor geheel geblusch zijn? Deze verklaring is, de stijl en woordenkeus wijst het duidelijk uit, gesteld door Dr. Kuyper.
>
> Hetgeen zij, behalve wat men reeds wist, eigenlijk komt zeggen, is te vinden in het slot waar staat dat *de vraag*, hoe voor het onderwijs in het gemeen en voor de onderscheidene vakken afzonderlijk te verwerkelijken zij, dat dit geheel en uitsluitend op den grondslag der Gereformeerde beginselen zal rusten *van nu voortaan een onderwerp ook van hun gemeenschappelijk onderzoek zal uitmaken.*
>
> Voortaan zal er ook *gemeenschappelijk* onderzoek zijn.
>
> Dat is het nieuws hetwelk ons wordt gebracht, en daarin wordt tevens medegedeeld, dat tot op heden *dat gemeenschappelijk onderzoek* derzelfde zaak heeft ontbroken.
>
> Wij meenden in onze goedgeloovigheid, dat het er al lang zou geweest zijn, maar moeten nu onze oogen wel gelooven.
>
> Het staat daar duidelijk in die verklaring, dat het nog steeds er niet was.
>
> Hoe goed was men er toe in de gelegenheid! Hoe begeerlijk zoude het hebben moeten toeschijnen!
>
> Maar het was er dan nog maar niet. Zou dan niet kunnen worden gevraagd: Aan wie de schuld? Of is hier geen schuld? Heeft hij, die het eerst en zeer helder inzag dat zulk een gemeenschappelijke arbeid noodig was, toen getracht *gemeenschappelijk* te handelen?

In bedekte termen, maar toch tamelijk doorzichtig, wordt hier de schuld van de nog steeds bestaande spanning *aan Dr. Kuyper gegeven.*

Hij, zoo is *der langen Rede urzer Sinn*, zag reeds lang in, dat een gemeenschappelijk onderzoek noodzakelijk was, en toch stak hij geen vinger uit, om hiertoe te geraken.

Alzoo op hem *de eerste steen.*

Deze bedekte aanklacht van Dr. Schot doet ons leed, omdat ze ons noopt te zeggen, wat we anders liever verzwegen hadden, t. w. dat deze aanklacht *te eenen male onjuist is.*

Zwart op wit, in heel een reeks van stellingen gebracht, zou aan Dr. Schot het onwraakbare bewijs zijn te leveren, dat Dr. Kuyper, evenals meer andere collega's, reeds voor jaren, meer dan eens, pogingen heeft aangewend, om tot zulk een bespreking van de beginselen te komen.

Meer zeggen we hiervan niet.

Dr. Schot acht dat hij, de zake der Universiteit aldus besprekende, de tolk is van de overgroote meerderheid van onze leden en begunstigers en dat zij die van eenige bezorgdheid blijk gaven, slechts *een klein groepje* zijn.

Nu het is begrijpelijk, dat hij, in die voorstelling inlevende, vonnis strijkt, op een wijze, die voor den kenner geen oogenblik steek houdt.

Ten overvloede werpt hij in zijn jongste nummer nu reeds *den tweeden steen* op Prof. Dr. Rutgers.

Voor wien zal *de derde* zijn?

Een trouwe broeder heengegaan.

Dit nummer van ons blad mag niet verschijnen, zonder dat een woord van dankbare nagedachtenis zij gewijd aan onzen broeder De Jong, die in Amsterdam aan het hoofd der grootste Gereformeerde school, we durven haast wel zeggen aan de grootste Gereformeerde school in ons vaderland, jarenlang met zoo ongemeen talent en met zoo kennelijken zegen arbeidde.

Hij timmerde niet aan den weg, en behoorde niet tot die mannen in de plaatsen der eere, wier naam heel het land door weerklinkt.

Maar juist onder mannen, gelijk hij, van den tweeden rang, als we ons zoo mogen uitdrukken, belieft het God den Heere niet zelden ons van die uitnemende karakters, van die heldere koppen, van die trouwe broeders te schenken, die de kracht van het werk, dat in 's Heeren naam ondernomen wordt, zoo ongemeen verhoogen.

Zoo is het op maatschappelijk en staatkundig gebied, maar vooral op het gebied van het onderwijs.

Onder onze broederen onderwijzers hebben we zoo uitnemende mannen, die in stilte maar met een trouw die boven onzen lof is, hun taak vervullen, kracht zoekend in het gebed, al de energie van hun hart aan de taak wijdend, waartoe hun God hun geroepen had, en die aldus voor breede kringen van onze bevolking een zout zijn dat het bederf weert.

En zulk een broeder was onze De Jong.

Gemind op zijn school, op de handen gedragen door zijn onderwijzers, door de ouders der kinderen geliefd, en in heel de buurt waar zijn school gevestigd was, geëerd als een vraagbaak en leidsman, in wien men van alle kant zoo vast vertrouwen stelde.

Zulk een man op betrekkelijk niet ouden leeftijd te moeten verliezen is een harde slag voor het Christelijk onderwijs te Amsterdam, en moeilijk zal het zijn, zijn plaats zóó te vervullen, dat straks het gemis niet te zeer gevoeld worde.

Toch klagen we niet, en zuchten niet als die geen hope hebben.

De Heere onze God is vrijmachtig in wat Hij geeft, en in wat Hij van ons neemt.

En daarom Hem de lof en de eere voor wat Hij zoo rijk en zoo mild in dezen trouwen broeder geschonken had.

KUYPER.

Uit de Pers.

Van »stijl" gesproken; niet onaardig is wat Ds. Gispen in de *Bazuin* schrijft over Calvinisten, die *van den Calvinistischen stijl* niet weten willen.

Hij zegt er dit van:

> Een paar maanden geleden liep ik met een ambtgenoot uit een andere stad langs een fraai Roomsch gesticht, een indrukwekkend stuk bouwkunst. Mijn ambtgenoot van buiten, wien het nog aan opmerkingsgave noch aan wijsgeerig nadenken ontbreekt, werd dadelijk getroffen door den indruk dien dit gebouw maakt, en zeide: ja, de Roomschen hebben stijl!
>
> En daarop is meermalen de aandacht gevestigd, ook waar 't geldt de bouwwerken, die aan het ministerie in den Haag worden ontworpen en van Rijkswege worden uitgevoerd. Het Rijksmuseum te Amsterdam en het Centraalstation zien er geheel anders uit dan b. v. het Paleis op den Dam of de Westerkerk der Ned. Herv. Gemeente. Men vergelijke, om iets te noemen, maar eens de grootsche beeldhouwwerken van het Paleis met de gekleurde en vergulde poppetjes van het Rijksmuseum, en men ontdekt dadelijk *een anderen geest*, die in beide bouwwerken zich openbaart.
>
> Doch hierover wilde ik eigenlijk niet schrijven, maar gebruik het slechts als een aanloopje om tot mijn doel te komen.
>
> Ik wilde u eenvoudig zeggen, dat veel onaangenaamheden in ons kerkelijk leven daaruit ontstaan, dat de geestelijke bouwstijl der Calvinistische vaderen zoodanig in het vergeetboek is geraakt, dat iemand die er de aandacht op vestigt en er naar streeft dien stijl weder in eere te brengen, spoedig hoort, dat hij een drijver van nieuwigheden is, dat men van al die nieuwigheden niets moet hebben, dat men 't met het eenvoudige volk houdt, dat van nieuwe leeringen en nieuwe gebruiken niet gediend is.
>
> De Roomschen hebben stijl. Zij kunnen bouwen, en bouwen zooals zij bouwen, omdat zij een gebouw in hun geest hebben, dat zij in de vormen der stoffelijke bouwkunst symboliseeren en uitdrukken.
>
> En ook de oorspronkelijke Calvinisten hadden stijl. De vaderen van Wezel en Emden en Dordt hebben niet maar, op goed geluk af, eenige bepalingen gemaakt en een reglement saamgeflanst, maar grondslagen gelegd en architectonische lijnen getrokken, waardoor niet alleen een solied, maar ook een schoon gebouw verrees; een Gereformeerde kerk, die positief krachtig en welsprekend tegenover de Roomsche kerk en haar stijl staat.
>
> Het Paleis op den Dam staat daar nog altijd ongeschonden als een wonder der bouwkunst, en de groote receptiezaal, naar men zegt de hoogste zaal van de gansche wereld, wier majesteuse gewelf zonder pilaren of eenig ander steunsel gedragen wordt, is nog onverwrikt en onbewogen dezelfde, als toen zij het eerst betreden werd, de bewondering opwekkend van landgenooten en vreemdeling.
>
> Maar met de Gereformeerde kerk is het anders gegaan. Zij is gehavend en verknoeid, door velerlei opknappers, die met verfpot en vergulдsel het mooi wilden maken, en intusschen haar beroofd hebben van gedaante en heerlijkheid.
>
> En wel is restauratie meer dan eenmaal beproefd, maar altijd zonder een gevolg, dat beslissend was. Men is den stijl kwijt. En die enkelen, die den stijl der vaderen bestudeerd hebben en bevoegd zijn te zeggen: zoo is de stijl en zoo moeten we bouwen of verbouwen, vinden den felsten tegenstand, niet van de Roomschen, maar van het nakroost der Gereformeerde voorgeslachten zelf; den felsten tegenstand van hun eigen broederen.
>
> Door den loop der omstandigheden, en ook door den invloed der denkbeelden, die het maatschappelijk leven meer en meer gaan beheerschen, bestaan de Gereformeerde gemeenten of kerken bijna geheel uit architecten. Eenvoudige werklieden zijn in de minderheid en worden zeldzaam.
>
> Vandaar het verschijnsel, dat men zooveel aanmerkingen hoort op den bouwstijl van Wezel en Emden en Dordt, en van de volkomen machteloosheid om er iets beters voor in de plaats te stellen.
>
> Indien gij dan hoort van scheuringen en geruchten van scheuringen, zoo verwonder u niet. Want deze dingen schijnen te moeten geschieden, naar het rechtvaardig en ondoorgrondelijk oordeel Gods over ons, al zijn ze ook in strijd met des Heeren genpenbaarden wil.
>
> Naarmate de Gereformeerde kerk in ons land, als *publieke kerk*, meer afneemt en geruineerd wordt, neemt het vereenigingsleven in omvang en bloei toe. Welk fatsoenlijk, met den tijd meelevend mensch, of ernstig Christen is niet lid van een of meer vereenigingen? Sinds 1855, toen we een wet kregen op het recht van vergadering en vereeniging, is het vereenigingsleven sterk ontwikkeld, en geen maand gaat er schier voorbij, of *de Staatscourant* bevat de Koninklijk goedgekeurde Statuten van eene nieuwe vereeniging. Al die vereenigingen hebben natuurlijk een goed doel, en daarom mag dat streven niet afgekeurd worden, want wie mag het goede tegenstaan?
>
> In de vorige week zijn we weder eene vereeniging rijker geworden, die onwillekeurig denken doet aan art. 55 der Dordsche Kerkenordening. Deze vereeniging stelt zich ten doel, de uitgave te bevorderen van goede, Christelijke lectuur voor kinderen en jongelieden. Opdat niet rijp en groen aan de markt gebracht en, zonder nauwkeurig onderzoek, door de pers aanbevolen worde, wil men het werk van schrijvers en uitgevers vooraf, door daartoe bevoegde personen, doen onderzoeken. De uitgevers zullen dus, om aanbevelingen te verwerven, voortaan hun uitgaven naar de Commissie moeten zenden, gelijk de goud- en zilversmeden hun werk naar de keurkamer, om geëssayeerd en gekeurd te worden, alvorens het in de magazijnen mag worden opgenomen en ten verkoop aangeboden.

Dat zulk een contrôle eene goede zijde heeft, zal, dunkt mij, moeilijk betwist kunnen worden. Maar ook hieruit blijkt weder, hoe ver de vaderen zagen en welken practischen blik zij op het leven hadden.

Vooral den wensch dat de *importatie*, maar ook de *imitatie* der Engelsche Methodistische kinderliteratuur, moge gestuit worden, deelen we geheel.

Laat liever onze Calvinistische vrouw van de Engelsche dames leeren, wat toewijding en liefde vermag, om ook aan onze kleinen lectuur naar hun jaren te verschaffen, maar laat zij het dan doen in degelijk Calvinistischen geest.

O. a. daarin dat het kind haar niet een Joden- of Heidenkind zij, tot tijd en wijle het zich bekeert, maar dat het »in Christus geheiligd," »erfgenaam des koninkrijks" en met den Doop »bezegeld" is.

KUYPER.

Buitenland.

Duitschland. De broedergemeente en de Ritschliaansche school.

De beweging, die ontstaan is door het geschrift van den predikant Kinzler, leeraar van het Bazelsche Zendinggenootschap, over »het recht en het onrecht der Bijbelcritiek," schijnt nog niet tot stilstand te willen komen. Er verschijnen allerlei betuigingen voor en tegen Kinzler en ook wordt menige pijl afgeschoten op de leiding, die in Bazel aan de Zending gegeven wordt. Onlangs is nu ook het bestuur van de broederkerk (Herrnhutters) in deze zaak betrokken. Twee in Württemberg gestationneerde broeders hadden medegedeeld, dat men in de broedergemeente van oordeel was, dat Kinzler, en de andere leeraars van het theologisch seminarium de z. g. moderne theologie waren toegedaan, of liever voor aanhangers van Ritschl moesten gehouden worden. Zij verzochten daarover van »Unitäts-Aeltesten-Konferenz" opheldering. Genoemd lichaam liet zich niet onbetuigd en gaf een »open brief van de directie van de Evangelische broederkerk in zake het geschrift van Kinzler over Bijbelcritiek» in het licht.

In dit geschrift wordt er op gewezen, hoe de Generale Synode in 1889 uitsprak, dat de Heilige Schrift erkend moet worden als »de eenige en beslissende bron voor geloof en leven" en »als de openbaring Gods aan de menschen." Daarin ligt volgens de hoofden der broedergemeente de belijdenis van zijne inspiratie. Daarentegen wil de broedergemeente niets weten van eene vaststelling omtrent den aard en de wijze, als ook van den omvang van de inspiratie, reeds daarom, wijl in de Schrift zelve daarvoor geen getuigenis te vinden is. Zij ziet daarom in de leer van de woordelijke inspiratie eene opvatting, die zich in den loop der tijden in de Christelijke kerk gevormd heeft, en kan in het vasthouden of prijsgeven dier leer geen kenteeken voor geloof of ongeloof vinden.

Zij duldt daarom ook onder de leeraars en leerlingen van haar theologisch seminarium te Gnadenfeld zeer verschillende opvattingen van het inspiratiebegrip en verlangt van allen alleen, dat zij zich geloovig en conscientieus zich aan de Schrift zullen onderwerpen, als aan de bron van ons zaligmakend geloof. Maar zij kan niet verzwijgen, dat er onder de jongere theologen menigeen te vinden is, die »voor dit oogenblik" zich niet onder de Schrift buigen kan; maar zij gelooft in dit geval geduldig te moeten »afwachten, tot »de tucht des Geestes, dezulken in het verdere leven binnen de perken des geloofs terugvoere, of in een ander geval hen noodzaken zal, eene gemeente te verlaten, die tot heden nog vast op den bodem van het Bijbelsch geloof staat."

Schoon de broedergemeente tegen de buitensporigheden van de moderne theologie strijden wil en moet, toch wil zij in den strijd voor of tegen Kinzler geen partij kiezen, daar het daarbij gaat over onderscheidene leeropvattingen, en het haar beginsel is zich niet te mengen in twisten over leer en belijdenis, maar veel meer om de eenheid, d. i. de geestseenheid des geloofs bij alle leerverscheidenheid te verkondigen en te beoefenen. »De Heere heeft de broedergemeente juist daarvoor gezet, dat zij eene plaats zij, waarin boven alle leertwisten, die de Christenen en geloovigen van elkander vervreemden, hooggehouden worde de eenheid des geloofs, de vredesband der liefde, de eene zalige hoop van het hemelrijk."

Ook wordt in genoemd stuk nog de vraag ter sprake gebracht, of de leeraars te Gnadenfeld zonder onderscheid tot de »Ritschlianen" te rekenen zijn. In letterlijken zin, zoo zeggen de Aeltesten, kunnen zij niet alzoo genoemd worden; wel hebben zij zich vele wetenschappelijke beschouwingen van Ritschl, zoowel als van de nieuwere historisch-kritische richting eigen gemaakt, met het behoud van het geloovig standpunt van de broedergemeente, maar vele jongere theologen neigen tot eene richting, die ons niet vereenigbaar schijnt, met hetgeen de Heilige Schrift als geloof bevattend leert. De broedergemeente hoopt in dezen strijd op den Heere. Die tot de overwinning leiden kan.

Onze lezers kunnen uit dit alles zien, hoe in den grond der zaak de vertegenwoordigers der broedergemeente eene positie hebben ingenomen, die het voortwoekeren der Ritschliaansche begrippen moet bevorderen. Wij vreezen, dat de jammerlijke gevolgen dezer houding zich weldra zullen laten gevoelen en dat de sympathie der Christenen voor de Bazeler Zending zeer zal verflauwen.

— Nog iets over het plan tot stichting eener vrije theologische faculteit.

Het plan tot het stichten eener vrije theologische faculteit is door den president van den opperkerkeraad Dr. Barkhausen, gelijk wij mededeelden, zoo scherp veroordeeld, dat zij, die het opperden, allen moed hebben verloren. Het schrijven van Dr. Barkhausen, waarin de gedachte van eene vrije theologische faculteit zoover mogelijk wordt weggeslingerd, waarin er zelfs dreigingen worden geuit tegenover Von Rodelschwing, die daarvan durfde reppen, is gepubliceerd, en dit geeft aan de *Deutsch Ev. Kirchenzeitung* aanleiding, om daarover den hooggeplaatsten kerkman te kapittelen. Dit doet ons genoegen, en het is ons een bewijs, dat niet allen in Duitschland's kerkelijke wereld deemoedig het hoofd buigen, wanneer een machthebbende heeft gesproken.

De inhoud van het schrijven van Dr. Barkhausen is dan ook weinig geschikt, om de ontruste consciëntien tot rust te brengen. »Hoogst bedenkelijk en noodlottig" noemde hij de gedachte van Von Rodelschwing. Maar geen woord laat de president van den opperkerkeraad hooren over het noodlottige en hoogst bedenkelijke, dat elk jaar van de universiteiten eene reeks jongelieden in den dienst der kerk treden, die de ongeloofstheorien, door hunne hoogleeraren ingeprent, nu ook in de gemeente gaan verkondigen. Dr. Barkhausen verklaarde, dat hij het oprichten van eene vrije theologische faculteit met alle de hem ten dienste staande middelen zou tegengaan; doch hij zeide niet, wat hij dan doen zou, om de bestaande theologische faculteiten te verbeteren. Alle waardeering zelfs van de gedachte waarvan het plan van Von Rodelschwing uitgegaan is, wordt gemist.

Overigens kan genoemd orgaan het plan tot het oprichten eener vrije theologische faculteit ook niet toejuichen, al geeft de redactie ook toe, dat de toestand van de opleiding tot den dienst der Evangelische kerk in Pruisen allertreurigst moet genoemd worden. Men gevoelt het zeer goed: *alleen eene vrije kerk kan eene vrije universiteit hebben*, en men heeft dit ook rond en ruiterlijk uitgesproken. Ook vreest men, dat, gelijk thans de toestand is, mannen en middelen voor zulk eene vrije theologische faculteit ver te zoeken zijn. Maar wat dan te doen? Men wil tegen de doolleer strijden in de verschillende Synoden; men zal de staatsregeering toeroepen, dat zij het niet verantwoorden kan, de kerk der reformatie te helpen verwoesten; men zal van de kerkbesturen eischen, dat zij zeer scherp zijn bij het geven van hunne adviezen in zake het benoemen van professoren in de theologie. Datgene waar 't het meest op aankomt is, dat de minister van onderwijs de leerstoelen bezet. Men houdt er zich van overtuigd, dat de gebeurtenissen der laatste jaren de regeering aanleiding geven zullen voor de theologische faculteiten in de toekomst met grootere zorgvuldigheid de mannen uit te kiezen, van wie men kan aannemen, dat zij de ware wetenschap met de piëteit vereenigen, welke de geschiedenis der kerk en de openbaring eischen.

Zoo zoekt men zich zelve in slaap te wiegen en bedriegt men zich. De kerken worden inmiddels verward door het Ritschlianisme, dat niets anders is, dan een nieuwe en zeer gevaarlijke vorm van het oude, nu van zijn innigheid ontdane *pietisme*, rationalisme. Wij meenen, dat het Ritschlianisme daarom zoo gevaarlijk is, omdat het niet zoo duidelijk aanvankelijk is opgetreden tegen de belijdenis der kerk, maar onder de vroomst klinkende termen haar heeft ondermijnd, en eerst in den laatsten tijd het masker begon af te werpen en zich een weinig in zijne ware gedaante heeft vertoond, door tegen de twaalf artikelen, de fundamenteele belijdenis der kerk, den strijd aan te binden. Het komt ons voor, dat, zullen de misstanden, die in Pruisen en geheel Duitschland bestaan, met eenig gevolg worden bestreden, daartoe eene vrijgemaakte kerk en vrije universiteiten noodig zijn.

Frankrijk. Ferdinand Brunetière over het bankroet der wetenschap.

Den 27sten November van het vorige jaar werd de heer Ferdinand Brunetière, lid van de Fransche academie, door den paus in eene particuliere audientie ontvangen. Wat hij met Leo XIII besprak is niet uitgelekt; wel meende deze bekende schrijver in een artikel in de *Revue des deux Mondes* zijne overdenkingen, naar aanleiding van zijn bezoek aan het Vaticaan, in geschrift te moeten brengen. Dit artikel heeft nu groot opzien gebaard, omdat er niets meer en niets minder in betoogd wordt, dan dat de hooggeroemde wetenschap bankroet is geslagen.

Men vergunne ons van het geschrift (*) dat inmiddels voorzien van aanteekeningen afzonderlijk is gedrukt, een overzicht te geven.

De schrijver wijst er in zijn aanhef op, hoe voor korten tijd »de geleerde ongeloovigheid" doorging voor superioriteit van geest. Men wilde wel van den godsdienst weten als van een belangrijk verschijnsel, en rekende ook wel met den godsdienst als een factor in de ontwikkeling der menschheid. Men meende zelfs in dit opzicht boven de Voltaire's en Diderot's te staan, die zoo heftig in hun anti-Christelijke polemiek konden zijn. Maar de hedendaagsche school van Comte houdt het er toch voor, dat de godsdiensten niet anders zijn, dan de geniverde overblijfselen van het bijgeloof. Elke vooruitgang op intellectueel gebied heeft ten gevolge, dat het bovennatuurlijke inkrimpt. De toekomst behoort aan de wetenschap, dacht men.

Dit werd in 1892 uitgesproken. Daartegenover wil Brunetière handelen over »het bankroet der wetenschap."

De wetenschap beloofde — het werd door Renan uitgesproken — dat zij steeds het eenige middel den mensch zou bieden, om zijn lot te verbeteren, en daarin is zij te kort geschoten, al erkent Brunetière, dat de scheikundigen en de natuurkundigen groote vorderingen op hun terrein maakten. Maar schoon de beoefenaars der natuurkundige wetenschappen beloofd hebben, dat er geen »mysterie" meer zijn zou, zoo is het duidelijk, dat zij niet alleen de raadselen des levens niet opgelost hebben, maar dat zij ze ook nooit zullen oplossen. Zij zijn zelfs onmachtig, om behoorlijk de vraagstukken omtrent den oorsprong van den mensch, de wet voor zijn gedrag, en zijn toekomstige bestemming ook maar te stellen. Het onkenbare omringt ons, het neemt ons gevangen en sleept ons mede. Al heeft Darwin wellicht gelijk, wanneer hij beweert, dat wij van de apen afstammen, wat weten wij dan nog van de eigenlijke quaestie van onzen oorsprong? »In de Mozaïsche hypothese der schepping, zegt Häckel, vertoonen zich twee der belangrijkste fundamenteele voorstellingen van de evolutietheorie met eene verwonderlijke helderheid en eenvoudigheid". Maar de »Mozaïsche hypothese" zoo voegt Brunetière er aan toe, geeft ons een antwoord op de vraag, vanwaar wij komen, en de evolutie-theorie, noch de anthropologie, noch de ethnographie noch de linguistiek zullen ons ooit een antwoord geven op de vraag: wat wij zijn. En toch heeft Rénan eenmaal gezegd: Ik ben overtuigd, dat er een wetenschap van de oorsprongen der menschheid is, die eenmaal niet door afgetrokken bespiegeling, maar door wetenschappelijke navorsching zal opgebouwd worden. Maar wij kunnen er ons van overtuigd houden, dat de exacte wetenschappen het ons niet zullen zeggen. Wat is de oorsprong van de taal? Wat is die van de maatschappij? Wat is die van de zedelijkheid? Allen, die in deze eeuw getracht hebben hierop een antwoord te geven, hebben jammerlijk schipbreuk geleden, en zullen altijd schipbreuk lijden; en dit, omdat men den mensch niet zonder de zedelijkheid, zonder de taal of buiten de maatschappij begrijpen kan en daardoor de elementen, die noodig zijn voor hare beantwoording, aan de competentie en aan de methoden der wetenschap, ontsnappen. Nog minder kunnen de natuurkundige wetenschappen de vraag »*wat wij beteekenen*" uitmaken? Wat hebben de anatomie en de physiologie ons geleerd omtrent onze bestemming? De onderzoekingen en ontdekkin-

(*) Ferdinand Brunetière: *„La Science et la Religion"* Paris: Librairie de Firmin-Didot et Cie.